

2. Ibid. p 169
3. Rodney Needham *Essential Perplexities* An Inaugural Lecture delivered before the University of Oxford. Oxford: Clarendon Press 1978, p 8
4. Reprinted in Pelto & Pelto, *Anthropological Research; The Structure of Inquiry* Cambridge: 1978, p 55
5. The Oceanic Austronesian word *tapu/tabu* may have been mistranslated. "Sacred" or "forbidden" connotations attributed to this verb are most probably figments of an overexcited ethnographic imagination.
6. Rodney Needham, op. cit. p 27
7. Aster Akalu *Beyond Morals?* Malmö: LiberFörlag 1985, p 22
8. *Language, Thought and Reality; Selected Writings of Benjamin Whorf* (J. B. Garroll, ed) Boston: 1956, p 214
9. Rodney Needham *Primordial Characters* University Press of Virginia 1978, p 46
10. Aster Akalu, op. cit. p 36

Tove Stang Dahl (red)
KVINNERETT I & II
Pp 191 + 263
Oslo: Universitetsforlaget 1985

Kvinnors rättsliga ställning är genomgående sämre än mäns och några kvinnogrupper är särskilt diskriminerade. Kvinnorätt sprider kunskap om hur rättsreglerna kan och bör förändras för att öka kvinnors självbestämmande och frihet och hur man kan uppnå större rättvisa mellan könen i samhället.

Det är nu 10 år sedan kvinnorätt blev ett eget ämne för jurister vid universitetet i Oslo. Tillsammans med sex medarbetare lägger juristen Tove Stang Dahl fram en kvinnorätt i fyra avsnitt samt en fyllig presentation av ämnet i böckerna *Kvinnerett I* och *II*

Ända sedan kvinnorätten började ta form som självständigt ämne har det förekommit en diskussion om kvinnorrättens speciella karaktär i förhållande till övrig rättsvetenskap.

Kvinnorätt tar sin utgångspunkt i persongruppen kvinnor och beskriver och värderar rätten utifrån kvinnors perspektiv. Kvinnorätten är tvärjuridisk och kryssar över gränserna till all slags rätt. Detta beroende på att kvinnor som kategori ej är lika avgränsningsbar som andra grupper. Kvinnor återfinns i alla åldersgrupper och i de flesta livsområden och situationer. Den norska "riktningens" definition av ämnet kvinnorätt är följande: "Kvinnorrättens ändamål är att beskriva, förstå och förklara kvinnors rättsliga ställning i rätten och i samhället, med syfte att förbättra kvin-

nors ställning i rätten och i samhället.”

Ändamålsdefinitionen anger ämnets riktning, nämligen att arbeta för att förbättra kvinnors ställning. I detta ligger en premis som kvinnorrätten delar med övrig kvinnoforskning utanför rättsvetenskapen, dvs erfarenheten och kunskapen om att kvinnors ställning är svag i samhället och i rätten.

Sådan kunskap är formulerad i olika patriarkatsteorier, men också i samhällsteorier om det politiska och sociala systemet vi lever inom. I definitionens riktning ligger alltså en norm om att kvinnors ställning bör bli bättre och att vetenskapen bör tas i bruk för detta ändamål. Det finns tre typer av principer för kvinnorrättens uppbyggnad: rättsdogmatiska, samhällsvetenskapliga och intressepolitiska.

De flesta regler i rätten är formellt könsneutrala. Man skiljer på formell och reell jämställdhet. Med formell jämställdhet förstås rättsregler som efter sin ordalydelse inte anger en särbehandling efter kön. Med reell jämställdhet förstås en regel som inte ger en faktisk olikartad verkan för kvinnor i förhållande till män. Nuvarande jämställdhetsorientering i lagstiftning är könsneutral och har en tendens att ta bort de särregler som kvinnor hittills har haft nytta av. Detta kan slå fel. En ökad rättvisa mellan könen kan tex kräva olika behandling för att resultera i reell jämställdhet. Män och kvinnor är olika och har olika livscyklar. Tove Stang Dahl understryker att det centrala bör vara att kvinnors liv och arbete uppvärderas och att de faktiska olikheter som finns inte skall medföra att kvinnor får

sämre rättigheter på nästan alla områden.

När det gäller förhållandet mellan ämnet kvinnorrätt och kvinnorörelse, menar Stang Dahl att det bör vara en ständig växelverkan mellan kvinnorrättsforskningen och kvinnofrigörelsen. Både argumentation och resultat i kvinnorrätten verkar motiverande och handlingsfrämjande. Exempel på detta är 1970-talets avslöjande av den omfattande kvinnomisshandeln som resulterade i en aktiv kriscenterrörelse i Norge. Juridisk Rådgivning för Kvinnor (JURK) uppstod som en kombinerad forsknings- och rättshjälpsorganisation.

I ett omfattande och viktigt kapitel framhäver Stang Dahl rättvisa och frihet som de två bärande principerna i kvinnorrätten.

Den kvinnorrättsliga rättvisehänsynen tar sin utgångspunkt i kartläggning av kvinnors behov och önskningar generellt och i kvinnors uppfattning om vad som är rättvist. Rättvisehänsynen utgör ett sk nedifrånperspektiv, dvs rättvisan definieras ur den svaga gruppens perspektiv. Utifrån kvinnors behov och uppfattning ställs hypoteser om de värden man önskar studera och värdera rätten utifrån. Särskilt finns tre områden som kvinnor upplever som orättvisa: det gäller pengar, tid och arbete. Dessa har i kvinnorrätten omvandlats till penningrätt, husmorsrätt och lönearbetsrätt.

Ett mera rättvist fördelningsresultat bidrar också till att närma sig den andra kvinnorrättsliga principen: frihet. En mera rättvis fördelning av rätten till egna pengar och egen tid och mera likvärdig behandling av olika typer av arbete blir då väsentliga förutsätt-

ningar för att öka kvinnors frihet.

Födslorätten utgår ifrån bestämda funktioner i kvinnors liv. Den samlar och systematiserar de regler som lägger förhållandena till rätta för att skapa, bevara och utveckla liv. Syftet är att säkra födsloarbetets rättigheter ekonomiskt och socialt, ge mor och barn rättsskydd under graviditet, födslo- och amningstid. Marianne Fastvold inleder med att behandla rättsskyddet och möjligheten till medbestämmande för modern under födsloperioden. Kirsti Strom Bull tar upp rättsskyddet vid dödfött barns förlösning. När det gäller abortsökande kvinnor beskriver Ragnhild Olsnes hur de kan hamna i oklara rättsliga situationer.

En annan central fråga i många avseenden är kvinnors försörjning. Teorin om det tredelade försörjningssystemet dvs äktenskap, lön och försäkring behandlas av Stang Dahl. Tone Sverdrup fortsätter med att ta upp skattelagens åtskillnad mellan lönearbetsförhållande och privat försörjning. Denna lagstiftningens två-spåriga konstruktion medför att kvinnor så att säga "hamnar mellan två stolar" dvs de passar varken in i det ena eller andra "spåret". Detta beroende på att kvinnor till stor del lever ett sk blandningsliv dvs växlar mellan att vara hemma och lönearbete. Anne Hellum behandlar kvinnors krav i äktenskapet sett i relation till offentlig jämställdhetspolitik och familjepolitik.

Delområdet husmorsrätt tar upp konsekvenserna av att alla kvinnor i vissa sammanhang kan räknas som husmödrar eller potentiella sådana och därför som privat försörjda. Kvinnor hör helt eller delvis in i denna situation

under kortare eller längre perioder av sitt liv på grund av biologiska och funktionella orsaker.

Denna realitet går inte att eliminera bort med sk könsneutral jämställdhetslagstiftning. I husmorsrätten behandlas generella frågor kring området, men framför allt, det försäkringsrättsliga systemets förhållande till kvinnors liv. Nuvarande system är uppbyggd på en mansmodell med mer kontinuerligt och linjärt yrkesliv och detta får konsekvenser för kvinnors försörjning. M Fastvold tar upp kvinnors omsorgsarbete i familjen och hur förhållandet mellan parterna i sin tur återverkar på kvinnors integritet. Strom Bull avslutar husmorsrättsdelen med att redovisa husmoderns ersättningsrättsliga ställning.

Som sista delområde följer tre avsnitt inom lönearbetsrätten. Inom detta område finns både jämställdhetsrättsliga och arbetsrättsliga ämnen som ofta utgör en sammanblandning i kvinnorrättsliga arbeten. Marit Halvorsen tar i två kapitel upp jämställdhetsrättsliga perspektiv på lönearbete, särskilt frågor om likabehandling vid anställning och löneplacering.

Tove Stang Dahl avslutar som sig bör med att diskutera förhållandet mellan familjen och marknaden så som det regleras genom regler om understöd under arbetslöshet.

Kvinnorätt kan sägas vara den disciplin som gått längst i att bryta ned skillnaden mellan offentlig och privat rätt. Kvinnorätten har sett som sin uppgift att prioritera och offentliggöra de privata områdena där kvinnor har sin dagliga verksamhet. Denna *offentliggöring* innebär att kvinnorätten också

bidrar till en *synliggöring* av kvinnors liv och verklighet, något som alltid varit ett viktigt mål för kvinnorörelsen.

Kvinnor är som grupp betraktat offer för en samhällsstruktur som hänvisar till ett liv i relativ osynlighet och relativ fattigdom. Detta har medfört färre formella och reella rättigheter för kvinnor och sämre rättskydd än för män. Detta visar Tove Stang Dahl tydligt när hon beskriver hur försäkringssystemet missgynnar de icke-anställda hemmafruarna, eftersom systemet är baserat på lön. En väg att gå, menar Stang Dahl, är att uppvärdera hemarbetet och införa någon form av husmoderslön. Detta skulle medföra att kvinnor kom ifrån det ekonomiska beroendeförhållandet till mannen. Kvinnorna går före, säger hon vidare, när de visar att lönearbete inte är allt.

Den "norska riktningen" kan sägas utgöra en del av den ideologiska svängning som ägt rum de sista åren inom kvinnorörelsen. Tidigare poängterades mycket starkt att vägen till jämlikhet gick genom frigörelse från moderskapet till lönearbetet. Denna lönearbetsstrategi stöddes av såväl stat, fackföreningsrörelse som kapital. Idag kan man säga att kvinnors krav om *rätt till arbete* i

många fall utvecklats som en *plikt till arbete* för att klara sin egen och sitt barns försörjning. Man kan sätta frågetecken vid vad som är kvinnopolitiskt riktigt. Är det norska förslaget ett bidrag till en övergång från ett individuellt patriarkat till ett offentligt, en riktig väg att gå? Kommer rättsliga reformer som den sk husmoderslönen att innebära att man cementerar det existerande könsrollsmönstret *eller* kan den innebära ökad rättvisa och frihet för kvinnor?

Kvinnorättsriktningen i Norge har visat på vilja till konstruktiva lösningar och lagt en mycket god grund för vidare debatt och teoriutveckling. *Kvinnerett I* och *II* innehåller en avancerad begreppsutveckling och kvinnopolitiska analyser samtidigt som det är praktisk forskning i verklighetsnära problem. Det är stimulerande att läsa forskningsarbeten som känns aktuella och levande. Kvinnorättsliga författare lägger stor vikt vid att behandla problem som angår kvinnors verklighet.

Kvinnerett I och *II* utgör den första samlade framställningen av kvinnorrättens huvudområden och är den bästa introduktionen till vad som uträttats inom kvinnorrättsforskningen i Norge.

Birgitta Englander

